

DE WERELD IS MIJN ATELIER

ERIK VAN OMMEN
KUNSTENAAR OP REIS

KNNV UITGEVERS

COLOFON

KNNV Uitgeverij
Tekst, foto's en illustraties © 2022 Erik van Ommen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactie Immeke Krabbe
Redactie en advies Gerben Wynia
Vormgeving Jan Johan ter Poorten (Aperta) en Erik van Ommen
Omslag Jan Johan ter Poorten (Aperta)

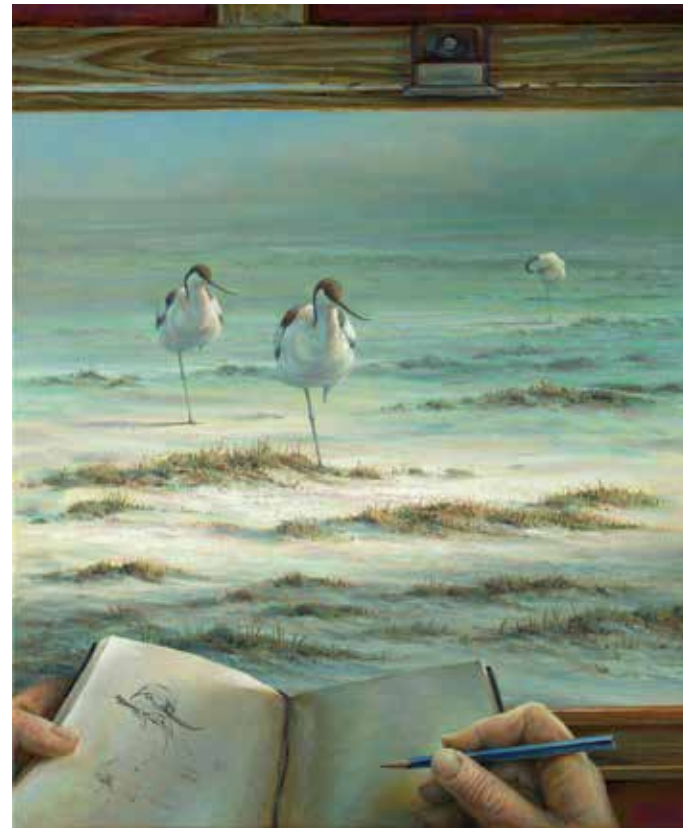
ISBN 978 90 5011 9016
NUR 640
www.knnvuitgeverij.nl

Met dank aan Art Revisited, lithografie

Natuur ontdekken en beleven

KNNV Uitgeverij is de uitgever van informatieve boeken over natuur & duurzaamheid. Je vindt bij ons inspirerende boeken op het gebied van Groene Lifestyle, Kind & Natuur, Wildlife & Reizen en Filosofie & Wetenschap. Daarmee geeft de uitgeverij waardevolle kennis door aan een breed publiek. Zo dragen we bij aan de bescherming van de Nederlandse natuur en aan het plezier dat je eraan beleeft.

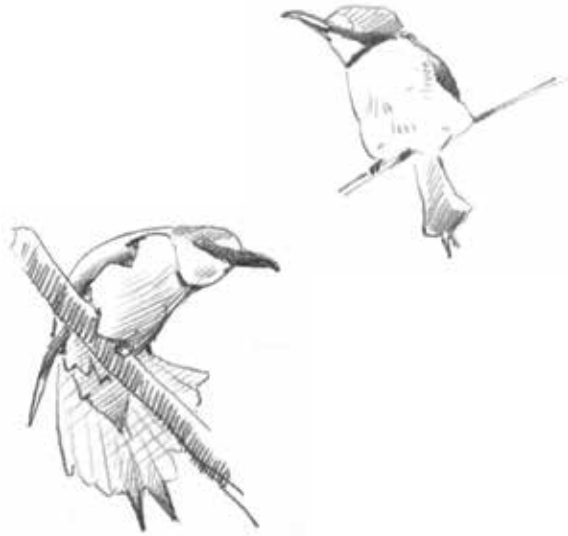

De kluten van Breebaart *olieverf*

INHOUD

Inleiding	6
OP SAFARI	9
Drinkplaats in Namibië	11
Kanotocht in Zimbabwe	19
Landgoed in Kenia	27
Vogelparadijs The Gambia	35
Waddenatelier in Mauretanië	41
HUISWAARTS	49
Roofvogelteller bij de Straat	51
Vogelgids in de Coto Doñana	59
Kunstenars in Extremadura	69
Pyreneeën revisited	79
Zeevogeltrek bij Het Kanaal	87
Tussenstop in Duitsland	95
DE VIER JAARGETIJDEN	103
Voorjaar	105
Zomer	121
Herfst	137
Winter	151
EILANDHOPPEN	167
Wadwachter op Richel	169
Cursusleider op Helgoland	179
Vogelrondreis op IJsland	187
Artist in residence op Spitsbergen	197
Eindmontage	207
Biografie en dankwoord	208

INLEIDING

Twee jaar geleden polste de uitgever mij voor een jubileumuitgave met een selectie van mijn werk. Ik was vereerd, maar twijfelde of ik dat wel wilde. Ik zag niets in het samenstellen van een oeuvrecatalogus. Liever wilde ik een lang gekoesterde wens in vervulling laten gaan.

Er speelt al jaren een ongewoon reisplan door mijn hoofd: een reis die de lezer meevoert naar verschillende landen en langs tal van tekeningen, schilderijen, aquarellen, penseeltekeningen, etsen en houtsnedes. Na vijftig jaar vogels tekenen kan ik putten uit een enorm assortiment. In mijn atelier staat bovendien een kast vol met schetsboeken: de opbrengst van al mijn reizen en projecten, waaronder een verblijf als 'artist in residence' in Japan, een rondreis door de USA en een expeditie naar Spitsbergen – zomaar een paar hoogtepunten waaraan ik met veel plezier terugdenk.

Vogels waren altijd de aanleiding om de koffers te pakken en voor zes van mijn boeken volgde ik een bepaalde soort zelfs langere tijd. De eerste keer was het de bijeneter die in Okaukuejo broedde. Daarna ging ik met de dwerggans naar Lapland, met de kluut naar Zuid-Europa en met de kiekendief naar Gambia. Voor de ijsvogel bleef ik bij de Hunze, een beekdal in Groningen en Drenthe.

Allemaal prachtige projecten, maar het meest bijzondere is *De zwaluwen van Singraven*. Het plan voor dit boek ontstond tijdens een wandeling met een vriend. Terloops vertelde hij me over een reisverslag van een landgoedeigenaar, die in 1924 dwars door Afrika naar het huidige Johannesburg in Zuid-Afrika was getrokken. Dit verslag legde de basis voor een nieuw boek, waarvoor ik de trek van de boerenzwaluw als leidraad gebruikte.

In de zomer verbleef ik op Singraven, voor de reis naar zuidelijk Afrika gebruikte ik het verslag van de kasteelheer en in de winter vloog ik naar Namibië. De terugreis naar Nederland werd verbeeld door een hoorspel dat mijn vrouw Wilma vond op Radio BBC en dat werd bewerkt door VARA's Vroege Vogels. Met een expositie op landgoed Singraven was het verhaal rond.

De zwaluwen van Singraven is mede ontstaan door toeval en creatieve samenwerkingsverbanden, bij dit boek kon ik daar niet van uitgaan. Door corona werd plannen maken voor de lange termijn knap lastig en reizen zelfs een tijd onmogelijk. Ik moest het dus doen met eerder gemaakt werk en met nieuw werk.

Op de meeste in dit boek beschreven tochten werd ik vergezeld door Wilma, die ook de tekst voor een aantal van mijn boeken schreef. Als ik het verder in dit boek over 'we' heb, gaat het over ons beiden.

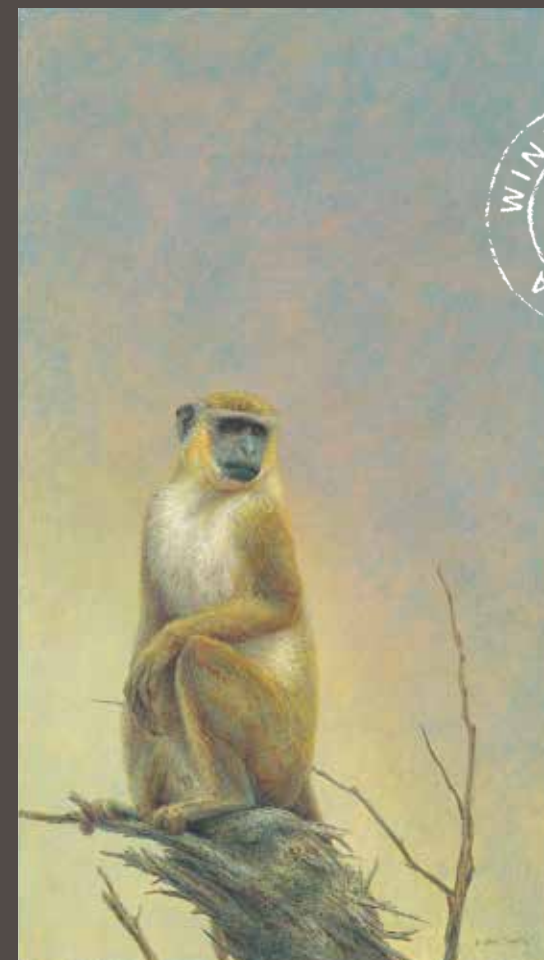
Antarctica was mijn gedroomde vertrekpunt voor dit boek, maar dat ging dus niet door vanwege corona en daarom begint mijn geografische reis in het zuiden van Afrika en van daaruit naar Spitsbergen, de noordelijkste plek waar ik ooit heb gewerkt.

De ontwikkeling in mijn werk en tal van andere zaken komen aan bod op de locaties waar ik heb gewoond en gewerkt.

OP SAFARI

Drinkplaats met kudde olifanten

DRINKPLAATS IN NAMIBIË

Etosha werd in 1851 door twee Europeanen ontdekt en hun namen zijn terug te vinden bij de ingangen van het park. De westelijk toegangspoort is vernoemd naar Sir Francis Galton, de zuidelijke naar Charles Anderson. Zij dreven handel met de inheemse Ovamba's en keerden terug met verhalen over 'de grote witte vlakte' en een enorme rijkdom aan dieren. Dit leidde tot de komst van meer handelaren en jagers op groot wild, wat weer onrust en gewelddadige conflicten met de inlanders tot gevolg had.

Het bleef onrustig. In 1886 veroverde het Duitse rijk het huidige Namibië, ze doopten het Duits-Zuidwest-Afrika en bouwden in Etosha het fort Namutoni. In 1904 werd de burcht aangevallen door de Ovamba's en er bleef geen steen op de andere staan. Maar de Duitsers bouwden alles weer op waardoor het park nu een nationaal monument rijker is. In 1907 riep de Duitse gouverneur Von Lindequist Etosha uit tot nationaal wildreservaat en zijn naam prijkt nu trots op het oostelijk toegangshek.

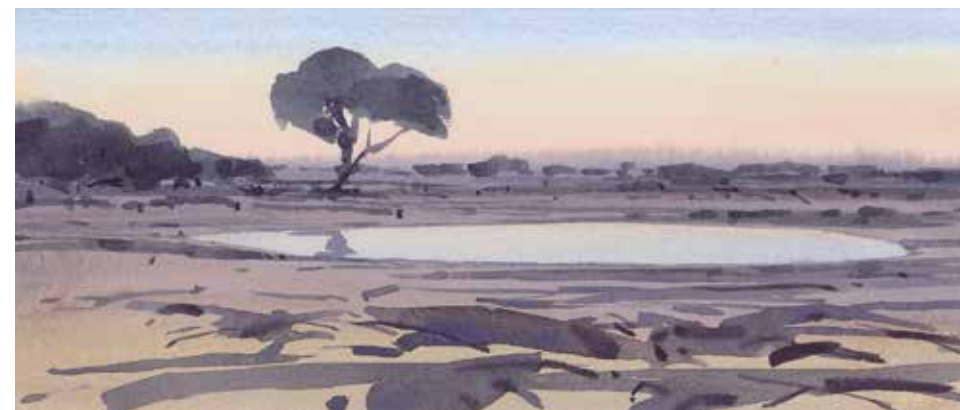
Tien jaar later, tijdens de Eerste Wereldoorlog, veroverden de Zuid-Afrikanen het huidige Namibië en noemden het Zuidwest-Afrika. Na de Tweede Wereldoorlog werd het onrustig in de Afrikaanse koloniën en eind jaren vijftig ontstonden er ook in Namibië en buurland Angola onafhankelijkheidsbewegingen. Rond 1980 veroorzaakten stroperij door Angolese vluchtelingen en gevechten tussen de Angolese vrijheidsbeweging SWAPO en Zuid-Afrika veel sterfte onder het wild in Etosha. In 1990 werd Namibië na vreedzame onderhandelingen onafhankelijk en dankzij een efficiënte natuurbescherming heeft de wildstand zich er goed kunnen herstellen.

Een deel van Etosha bestaat uit een enorme zoutpan, een woestijn waar alleen flamingo's iets van hun gading kunnen vinden. Aan de zuidkant liggen in de bush verschillende natuurlijke en kunstmatige waterdrinkplaatsen. Vooral in de droge tijd, van mei tot oktober, komen daar hordes wilde dieren op af. Daarnaast beschikt Etosha over een goed wegennetwerk en zijn er drie kampen waar men kan winkelen, eten en overnachten. Bezoekers moeten voor zonsondergang binnen zijn, want dan sluiten de slagbomen van Namutoni, Halali en Okaukuejo.

Geelsnaveltokken *aquarel*

De drinkplaats *aquarel*

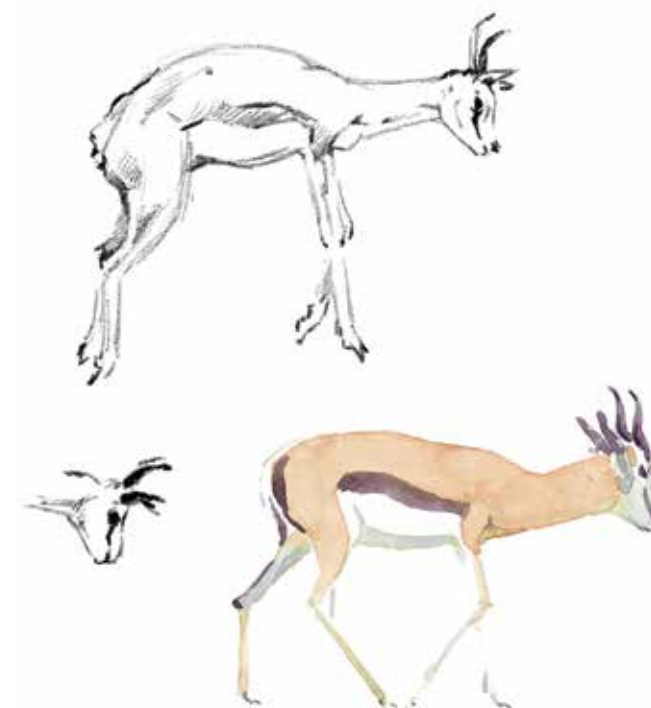
Grijze lourie *gewassen inkt*

ZONSONDERGANG

Wij hebben een huisje geboekt in het laatstgenoemde kamp dat, net als de eerste twee, omheind is en voorzien van een verlichte drinkplaats waar dag en nacht wilde dieren te zien zijn. We zijn blij dat we na een vermoeiende, warme dag in de wildernis de auto kunnen verlaten. We strekken de armen en benen en genieten van de schoonheid van dit prachtige kamp. Want geloof het of niet, we slapen zo dicht bij de drinkplaats dat ik tijdens het koken de olifanten zie badderen.

Bij het water is het een drukte van belang. Als we plaatsnemen op een bankje vliegen de zwaluwen ons om de oren. Parmantige parelhoenders krabben met hun poten in het stoffige zand. Zebra, gnoe en koe-doe doen auditie voor de rol van moeders mooiste, maar tevergeefs, de gemsbok is en blijft de onbetwiste winnaar.

Als de ondergaande zon de lucht oranje kleurt, trekken de kudde naar een plek waar ze de nacht veilig hopen door te brengen. De geelsnaveltok en de grijze lourie zien het vanuit de engelenbak nieuwsgierig aan. 'Go-away' scheldt de laatste, als een giraffe iets te dichtbij komt. Langs de afrastering sjokken een paar verlate springbokken, hun schaduwen op de grond zijn zwart door het licht van de lampen die zojuist ontstoken zijn. De oehoes in de solitaire boom knipperen met de ogen en strekken vleugels en poten. De nacht is gevallen, de voorstelling kan beginnen.

Springbok *potlood en aquarel*

Gemsbokken *olieverf*

NACHT

De tribunes zijn goed gevuld. Het gros van de bezoekers is luchtig gekleed in safaribruin, een enkeling stoort zich niet aan de ongeschreven wet en draagt felrood, blauw of geel. Met de verrekijker en het schetsboek bij de hand kijken we vol verwachting naar een sprookjesachtig decor. De plas is theateraal verlicht, daarbuiten is het zo donker als de nacht en we weten niet wat ons te wachten staat. Backstage brult een leeuw.

Een nachtzwaluw vliegt zingend boven de plas en landt op een verlichte stok op de oever. Tijdens zijn voorstelling draait het diertje zijn kop, waardoor er verschillende toonhoogtes in zijn trillende lied ontstaan. En daarmee is de toon gezet. Eensklaps is de oever bezaaid met zandhoenders. Ze komen uit alle hoeken en gaten aangevlogen en laten zich als een zak zand op de oever vallen.

Ze ruziën, snateren en gieten zich vol met water. Binnen een half uur is hun dorst gelest en verlaten ze en masse de bühne.

Uit het oneindige niets doemen olifanten op. De kalveren schuilen bij de ouders, maar vallen uit hun rol als ze het water naderen. Ze verlaten met een hobbelig drafje de bescherming van de kudde en duiken met jeugdig enthousiasme in de plas. De pubers poedelen en spelen, de ouders drinken tot ze niet meer kunnen en staan met rommelende magen wat na te kaarten aan de waterkant. De smidsplevier is op zijn hoede. Hij loodst zijn kuikens behoedzaam door het labrynt van olifantspoten. In het donker scheuren hyena's hysterisch lachend een kadaver aan stukken. De uil vangt geruisloos een prooi en voert die aan zijn hongerige jongen hoog in de boom.

Neushoorn en drinkende olifanten *aquarel en potlood*

ZONSOPGANG

Het was vannacht rustig, ongetwijfeld ben ik af en toe even weggedommeld, maar tegen zessen staat er ineens een neushoorn met kalf aan de overkant. Ze staan oog in oog met een eenzame olifantenstier. Het script dat ik in gedachten heb, voorziet in een gewelddadige confrontatie tussen twee mastodonten. Het humeur van de neushoorn is immers legendarisch slecht. Maar de gedroomde apotheose wordt een anticlimax. De twee reuzen draaien elkaar de rug toe. De stier loopt de duisternis in, de neushoorn neemt een slok water.

De nieuwe dag wordt ingeluid door het koeren van duiven en een kwetterende zwaluw. Uit de coulissen verschijnen behoedzaam twee giraffes. Ze onderzoeken de omgeving voorzichtig en verlaten de dekking pas als ze er zeker van zijn dat het veilig is. Schichtig lopen de langnekken naar de waterkant en het duurt een eeuwigheid voordat ze hun laatste plié maken. Ze spreiden hun voorpoten en maken een diepe buiging naar het spiegelende water en het inmiddels teruggekeerde publiek. De lampen bij de plas gaan uit, het is einde voorstelling. We verlaten onze zitplaats, zorgen voor eten en drinken en noteren ons vertrek bij de uitgang. Onze bestemming voor vandaag is een drinkplaats bij de immense zoutpan waar we hopelijk leeuwen of andere roofdieren te zien krijgen.

Kanoën over de Zambezi

KANOTOCHT IN ZIMBABWE

De Zambezi is 2574 kilometer lang en na de Nijl, Congo en Niger de vierde rivier van Afrika. Ze ontspringt in de regenwouden van Zambia, stroomt zuidwaarts tot aan de grens met Namibië en buigt dan af naar het oosten, richting Zimbabwe. In 1851 verkende de Schotse missionaris en ontdekkingsreiziger David Livingstone als eerste Europeaan het bovenste deel van de Zambezi. Na terugkomst zakte hij de rivier af en ontdekte op 17 november 1855 en passant de 1700 meter brede en honderd meter hoge Victoriawatervallen. De inlanders noemen haar 'de rook die dondert', omdat er elke minuut 500 miljoen liter water met veel geraas over de klif valt. De enorme wolk met waterdamp die daarbij ontstaat, valt als motregen op de andere oever waardoor er daar zelfs een stukje tropisch regenwoud is ontstaan.

Voorbij de watervallen perst de Zambezi zich door de steile en nauwe Batoka Kloof. Een passage die razend populair is onder rafters en kanoërs, die met ware doodsverachting stroomversnellingen en puntige rotsen trotseren. Na een paar honderd woelige kilometers komt de rivier tot rust en mondt ze uit in het Karibameer. Dit kunstmatige bassin, met een oppervlakte van 6000 km², is ontstaan na de voltooiing van de Karibadam in 1959.

Meer naar het oosten stroomt de Zambezi door twee nationale parken. Op de noordoever, in Zambia, ligt het Lower Zambezi National Park. Dit was voor 1983 het privé-jachtterrein van de president van Zambia waardoor het park niet is ontwikkeld voor massatoerisme zoals op veel plekken elders in Afrika. Het is slechts te bezoeken met fourwheeldrives of nog beter, door er met een kano over de Zambezi heen te varen en er in een tent te overnachten. Op de zuidoever, in Zimbabwe, strekt Mana Pools zich uit. Dit park, sinds 1984 UNESCO Werelderfgoed, herbergt een grote populatie wilde dieren en vogels. In de droge tijd concentreert het wild zich bij de rivier en de vier meren – mana pools – waar het hele jaar door water te vinden is.

Buffel *inkttekening*

Victoriafalls aquarel

AANKOMST

Wilma en ik zien de machtige Zambezi voor het eerst in de zomer van 1991 als we als backpackers een rondreis maken door Zimbabwe. Na een enerverende bus- en treinreis door wunderschone landschappen stappen we uit op treinstation Victoria Falls. Onze rugzakken zitten propvol met kleren, kampeerspullen, een statief en een telescoop. De kijker hangt om mijn nek en in mijn zelfgemaakte schilderstasje zitten een aquarelblok, kwasten, verf, een waterflesje en een schetsboek met enkele inkt pennen. Met beiden zo'n 20 kilo op de rug steken we de weg over. We huren een fiets en zetten koers naar de camping een paar kilometer buiten het dorp.

Wrattenzwijn inkttekening

VICTORIA FALLS

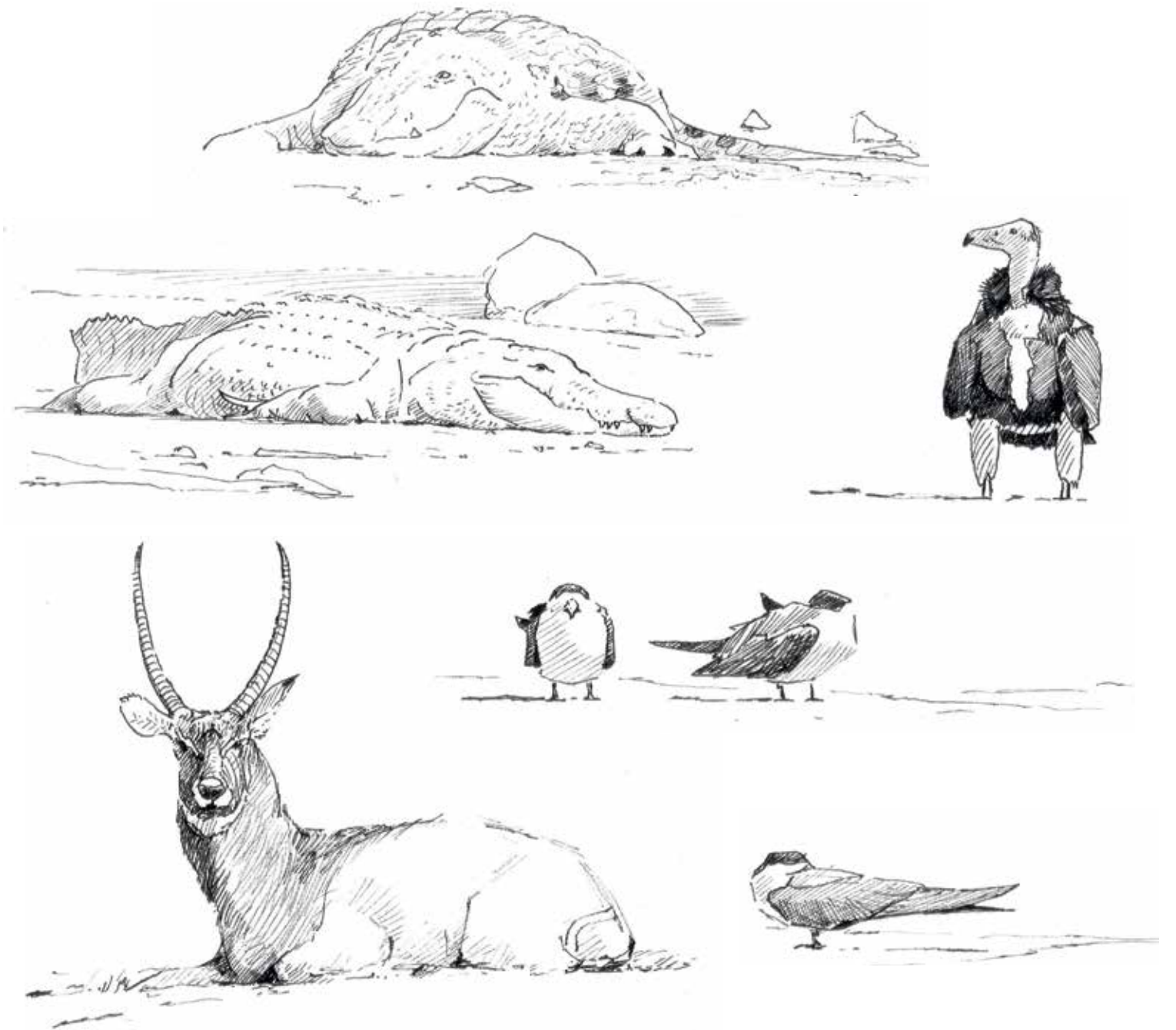
We zijn uitgelaten en laveren moeiteloos door de groep bavianen en een kudde buffels die we tegenkomen op de weg naar de gedateerde camping. Alle voorzieningen zijn oud en gammel. De afrastering is kapot, waardoor het grasveld eerder een plek is voor rondschooierende apen en varkens dan voor kampeerdere. Als we ons tunneltentje opzetten, wordt het al meteen onder handen genomen door een hongerig wrattenzwijn waardoor we de rest van de trip met een gat in het tentdoek zitten.

De volgende dag zijn we op tijd bij de watervallen, parkeren onze fiets die door een diender met handboeien op slot wordt gezet, en passeren de ingang van het Visitor Centre. De korte wandeling door het regenwoud levert de ene na de andere nieuwe vogelsoort op. Miombo pied barbet, zegt ons vogelboekje als we een diksnavelige grote vink op een tak zien zitten. Een bosbok verdwijnt in het groen en als we het bos verlaten, cirkelt er hoog boven ons een Afrikaanse visarend.

Bateleuren en wrattenzwijn inkttekening

Een glibberig pad voert ons langs de kloof naar de hoofdwatervallen waar in de nevel continu een regenboog hangt. Ondertussen zijn we al kletsnat van de motregen, maar dat kan ons niet deren, want het is hier adembenemend mooi. Zo mooi, dat ik hier dagen achtereen zou kunnen zitten. Maar we moeten door. Ons schema is, en daar komen we nu achter, veel te vol. We reizen van hot naar her en er is onvoldoende tijd om rustig te kijken of te tekenen.

De volgende dag pakken we de trein naar Bulawayo waar de bus naar de hoofdstad Harare vertrekt. Bij het station ontmoeten we de gids die ons naar de grens van het Lower Zambezi NP brengt. We krijgen veiligheidsinstructies en stappen in de kano waarmee we naar ons kamp in de wildernis peddelen.

Marmot, nijlpaard en vorkstaartscharrelaar *inkttekening*

De Zambezi ter hoogte van Mana Pools *aquarel*

OVER DE ZAMBEZI

Onze kanotocht zit er bijna op. We dreven de afgelopen dagen met de stroom mee vlak langs drinkende olifanten, peddelden met een wijde boog om kuddes nijlpaarden en zagen veel wild en prachtig gekleurde vogels. Aan het eind van de middag leggen we aan bij het tentenkamp dat onze begeleiders elke dag afbreken om het zo'n twintig kilometer verder weer op te bouwen. Ik neem een douche onder een ton waarin gaten zijn geboord en kijk, terwijl ik me inzeep, over het zeildoek naar de krokodillen die doodstil op de oever liggen te zonnen.

Achter onze tenten, die in een halve cirkel staan opgesteld, trekt een familie olifanten de takken van een boom. We kijken er niet meer van op, dat gebeurt elke dag. Tot in de schemer dromen we weg aan de oever van de rivier. Even een uurtje niets, waarin ik op mijn gemak kan rondkijken en met inkt tekeningen maak in mijn schetsboek.

Als het donker wordt, scharen we ons om het kampvuur, drinken bier en eten we van de doorbakken braai van impala. In het pikke-donker schitteren de ogen van likkebaardende jakhalzen en ander gespuis. Landinwaarts, niet eens zo ver weg, kucht een luipaard en het ritselt van de beesten die we niet kunnen zien. Een bezoek aan het toilet, een houten ton dertig meter lopen in de bush, is keer op keer een belevenis.

De volgende ochtend verlaten we al snel de brede rivier en slaan we linksaf een smalle stroom in. We varen in linie, een gewapende gids voorop, een tweede sluit de gelederen. We schrikken van een vluchtende serval, een katachtige, en peddelen niet veel later af op een buffelstier die van de waterplanten staat te eten. De gidsen kennen hun pappenheimers en wachten geduldig tot het vervaarlijke beest uit eigen beweging het water verlaat.

De rivierarm eindigt in een kom, waarachter de fourwheeldrives staan die ons vanavond naar Harare moeten brengen. Tussen ons en de landingsplaats ligt een kudde nijlpaarden, zoals bekend de gevaarlijkste dieren van Afrika. We krijgen de keuze: of we trekken de kano op de wal en lopen veilig naar de jeeps, of we kanoën langs de oever terwijl de gids de hippo's van ons weg moet zien te houden. We kiezen voor het laatste en terwijl de zenuwen ons door de keel gieren, peddelen we op tientallen meters langs de onrustig wordende kudde. De gids ligt in het midden en houdt schreeuwend met getrokken revolver een territoriaal mannetje tegen dat op ons af komt stormen. Wegwezen hier, zegt ons instinct, en na een paar krachtige peddelslagen klauteren we opgewonden pratend en stijf van de adrenaline op de waterkant.